

да је по знању „постарих“ црква св. Николе у Јањеву „христијанска“. А оно његово да је „неки попа Величко попуваја у ту цркву“ биће само знање православних из јањевске околине да је у Јањеву раније, поред православних цркава, било и православног свештенства. Та је побрканост учинила да су се православни из јањевске околине искрено заузели да сачувају једну туђу црквину и, због заузете пажње око ње, пропустили да православне црквине у Јањеву спасу од рушења. Шта више, нису ни оптужили Јањевце кад им је из Јањева јављено да су јањевски римокатолици, ради зидања цркве св. Николе, узимали камење и са црквине св. Арханђела у Јањеву и са рушевина манастира Војсиловице у близини Јањева, него су само узгред то поменули митрополиту у једном писму.²⁴

А. Урошевић

ПРОТОСЕВАСТ ПРИБО, ВЛАСТЕЛИН У СКОПСКОЈ ОБЛАСТИ ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XIII В.

О византиском и бугарском властелину Прибу у Скопској области позната су нам два документа. — Један је писмо охридског архиепископа Димитрија Хоматијана (1217—1234 год.), скопљанском епископу Јовану (?); а други је даровна повеља краља Милутина манастиру Хиландару око 1300 год.

Према Хоматијановом недатираном писму Прибо (Πρίμπος) је био севаст у Скопској области већ за владе епирског деспота, потоњег цара, Теодора Анђела у тој области (1215—1230 год); јер нема много веројатности да би бугарски цар Асен II, — када је од Епираца освојио Скопску област (1230 г.), — допустио охридском архиепископу, епирском експоненту, јурисдикцију у својој држави. А из хрисовуље краља Милутина сазнајемо: да је Прибо за владе цара Асена II (1230 - 1241 год.) не само успео да остане на истом месту, него је и унапређен био за протосеваста, несумњиво ради услуга учињених цару Асену у борби са царем Теодором...

Из једног и другог документа излази даље: да је Прибо, као властелин, имао главна своја имања у планинској области, на десној обали Вардара, између Скопља и Велеса. — Тако се у Хоматијановом писму помиње један крвави сукоб слугу севаста Приба са становницима села „Еахова“, данашњег торбешког села Елова у Држиловској општини, на северним огранцима планине Караџице. У том сукобу учествовао је и парохијски свештеник еловски Драгомир на страни Прибових слугу, те га је скопљански епископ Јован (?), по тужби његових парохијанаца, осудио не само на забрану свештенослужбовања него и на потпуно одлучење од цркве, иако је он негирао своје учешће у том сукобу, а севаст Прибо енергично интервенисао у његову корист. Кад све то није помогло потражена је заштита за еловског свештеника Драгомира од Синода Охридске архиепископије; те је тим поводом Хоматијан

²⁴ То је гњиланској црквеној општини поверљиво доставио писмом *Никола Димчешивић*, за кога П. Костић мисли да је био Цинцарин и „насељеник“ у Јањеву. После говора о првој цркви (о цркви св. Николе) овај Никола прелази на другу цркву и каже да је са још некима, пошто су католици однели нешто камења, гледали ту цркву и вели да се код престола распознавала фреска св. Арханђела („видаше се како свети Арџка(н)гелъ пѣстина“). О трећој цркви каже „викав г8 Василеовица“. Камење су са њених олтарских врата Јањевци пренели „сасъ три ярма волови“. Споменик С. к. а. 49, стр. 38. — По оној фресци св. „Арџангела“ мислимо да је то била православно црква св. Арханђела Михаила и Гаврила у Јањеву, која се, као што смо видели, помиње у 16 веку. Он не помиње ону другу православну цркву у овом месту, те не знамо шта је било с њом. А „Василеовица“ је православни манастир Војсиловица, северно од Јањева, у планини. О овом манастиру имамо помена из 16 и 17 века (*Љуб. Стојановић*, Стари српски записи и натписи I 611 и 1224), а 1762 помиње се да је већ упуство (ibid., II 3204). Доцније је Јашар-паша узимао камење са његових зидина за зидање своје воденице зване „Ваљавице“ на реци Грачанки.

и писао поменуто писмо скопљанском епископу, саветујући га: да ослободи казне оптуженог свештеника за учешће у крвавом сукобу сељака и слугу севастових, док Синод не испита целу ствар и донесе дефинитивну пресуду (Pitra, *Analecta sacra* VII, ep. 76, 325—328).

Незнамо како се тај спор окончао, али нам већ изложени подаци дају повода за претпоставку: да је севаст Прибо, као властелин, морао бити врло строг и неправичан у поступцима са својим поданицима, када скопљански епископ није могао да прими његову интервенцију у корист свештеника, који је заједно са његовим слугама крив био за проливање крви еловских сељана...

За време бугарске владе у Скопској области под царем Асеном II (1230—1241 год.) остарели протосеваст Прибо почео је више бринути се за своју душу и „у Скопској страње, в' мјесте рекомем Тморане“ саградио је „*келију светије Петке*“. (Споменик III, 12). То је, по свој прилици, имао бити манастирић — т.зв. „*ћилијски параклис*“, за гроб *кѣиѣторов*, о коме ће стално водити бригу по један монах, или два до три монаха, и молити се за његову душу.

К. Жиречек је мислио, да је село „Тморане“ данашње село Св. Петка (Archiv für sl. Phil. XXI, 625), — у Говрљевској општини, северозападно од Маркова манастира на десној обали Треске, — заведен идентификовањем Велике (= Вардара у овој области) са Треском, која се Великом и данас назива у својој изворној области и у њеном горњем току, слично као што се је раније називао и Вардар у свом току по Полошкој и Скопској области, што сам доказао у својој расправи „Топографија хиландарских метохија у Солунској и Струмској области од XII до XIV в., штампаној у Зборнику радова посвећеном Јовану Цвијићу (стр. 10—11 посебног отиска). Међутим, из контекста повеље краља Милутина јасно се види: да је село Тморане лежало на десној обали Вардара (= Велике) у близини Таора, где се и данас, северно од села Зеленикова, уз железничку пругу Скопље—Велес, налази брдо Моране са развалинама једне старе црквице, а под њим истоимено село Моране, старо Тморане. — Ту су била, као што ћемо одмах видети, и остала имања те задужбине протосераста Приба, која је доцније краљ Милутин даровао „*Ћелији Св. Петке*“ у Тморанима, као метоху манастира Хиландара.

На име, већ 1258 год., када је краљ Урош I освојио Скопље од Византијаца, задужбина Прибова у Тморанима дарована је у метох манастиру Хиландару, са свима правима и прерогативима датим јој од ктитора: — „и да има више реченују *келију* манастир рекоми Хиландар *с' в'сјемѣ ѣравинами* и *с' обдржанијем чѣо си јестѣ имала оѣи хѣиѣтора оногази Загоранина*“ (= бугарског протосераста Приба). — Споменик III, 12.

Када су Византијци 1259 год. поново отели Скопље од Срба одузета је и та „*ћелија*“ од Хиландара, те ју је коначно повратио њему тек краљ Милутин, када је 1282 дефинитивно придружио Скопље својој држави. — Он је тај повратак утврдио и нарочитом хрисовуљом око 1300 год., када је постао зет византиског цара Андроника II Палеолога, под чијом је политичком влашћу био обдарени Хиландар; па је ради бољег утврђења те даровнице и сам цар Андроник тај дар потврдио: — „и умоли се краљевство ми, господину ми оцу и цару светому, да се устворит записаније златопечатноје от лица светаго царства јего в' утвржденије в' будуштеје вјеки...“ (Споменик III, 12).

Према тој даровници Ћелија Св. Петке имала је свој виноград око саме цркве, а винограде својих људи по истом брду; њиве, оранице и ливаде, задужбинске и купљене, поседовала је северозападно у селу „Тморане“ (= Моране) и јужно у суседном селу „Ворашах“ (данас Врашане, — у „Речнику места“ од 1925 погрешно Вражале) у Градовачко-зелениковској општини. — У Тморанима је имала њива за 27 зевгара или пари волова (= дана орања); а у Ворашах на четири места око 100 каблова (житна и земљишна

мера) купљених и 15 каблова, око Петрова Крста, дарованих за душу. Овај „Петров Крст“, по свој прилици, је данашњи Крст (кота 449) јужно од Тавора на левој обали Вардара прама Врашанима; јер се ту, нешто јужније од њега, изнад села Блаца, налази и Павлов Крст на коти 512.

Набрајајући ове земље у својој повељи краљ Милутин је нагласио: како је увидео, да је то мало земље за Ћелију Св. Петке и зато је узео 300 великих каблова од своје земље с леве стране Вардара и даровао је Ћелији; јер је то и онако један део бивше земље протосеваста Приба, коју је он раније купио био од неког Арбела и Калођурђа, па је доцније изменула неколико господара и краљ ју је, када је освојио Скопље, узео у свој доминиум — „узех је у царину,.. јере не би ничија баштина“. Краљ је даље одредио и међе тој земљи, из којих се види да је то био велики простор земљишта на левој обали Вардара, — поред „Царева пута“ Скопље—Велес и пута „како греде у Тавор“ — у области данашњих села Идризова и Ибраимова; те је, по свој прилици, по некадашњем господару тога земљишта, *Ћелији* Св. Петке у Тморанима, и данашње село *Ћејлије* (у Речнику места од 1925 нетачно Ћојлица, срав. војну карту Скопље 1:200.000), код Ибраимова, до било своје име.

У исто време краљ је даровао Ћелији Св. Петке Прибове и једну *гору*, која је морала бити негде према Пагаруши и Количанима, западно од Морана, јер је граничила са Сушицом, Манотиним Селиштем и Грдомановим Липником. — Ту гору су већ и раније почели крчити људи насељени на Ћелијским имањима и краљ је дозволио да они у њој и даље „секу лазове“ (Споменик III, 12). За тим је краљ набројао и све старешине породица уступљених у поданство томе манастирићу. Петнаест породица означено је у повељи као *ошроци* — слуге (Десислав и зет му Рад, Јан, Берислав и зетови му Драгија и Тудор, Драгослав и зет му Витан, Смјеђ, Станко и шуре му Добре, Братијан, Курјак, Радин и пашеног му Драгија); а двадесет и три као *парици* — меропси или кметови (Грд, син му Станковач и зет Драгија, Нико и зет му Добрен, Блазко, Мирен и брат му Ратат, Братко, Прве, Грозјен, Добре и брат му Драгија, Његослав, Братослав, Бери, Драгослав и зет му Иванко, Волен, брат му Стан и зет Драгија, Срдан, Никола, Калиман, Владац, Њего, Тихо, Коста, Стан, Радин и Влад, те две удовице са децом Момена и Братослављева жена).

Најзад, краљ је, целом том властелинству Прибове Ћелије, дао и велике повластице: *ослободио* је манастир и његове људе *од свих краљевских работи* (кулука) великих и малих, како у граду (Скопљу) тако и по целој земљи; опростио им је *сваки данак* на земље и зграде, за жупске чиновнике — „ни оброка никаква“, па и сам златник од сваке куће, који се плаћао у владаочеву благајну — „и злато царско да им се не намеће“; те их је све изузео испод управне и судске власти старешине града и жупе — кефалије и свих других чиновника, остављајући сву ту власт искључиво претставнику манастира Хиландара. А да би то мало властелинство осигурао од насртаја околне јаче властеле и самих краљевских сродника одредио је: да сваки ко повреди у чему било права Прибове Ћелије има платити краљу глобу од 12 волова — „и властелин кто љубо, и од суродник моих ако уљезе тамо и забавит что, да плати краљевсту ми 12 волии“ (Споменик III, 13).

Рад. М. Грујић